

FÓRUM

„Márton Áron életén kiválóan szemléltethető a XX. századi Erdély hányattatott története”

Lázár Csillával, a csíkszentdomokosi Márton Áron Múzeum létrehozójával beszélget Halász Péter

Hivatalosan a csíksomlyói kegytemplomban, a püspökké szentelésének 77. évfordulóján tartott szentmisével ért véget a Márton Áron Emlékév. Ebből az alkalomból *Márton Áron-émlékemmel* ismerték el Lázár Csilla munkásságát, az emlékévként során kifejtett tevékenységéért, valamint a csíkszentdomokosi Márton Áron Múzeum létrehozásáért. A kitüntetést Borboly Csaba, Hargita Megye Tanácsának elnöke, valamint a Magyar Köztársaság Minisztertanácsa nemzetpolitikáért felelős államtitkára, Potápi Árpád és Seszták Miklós nemzeti fejlesztési miniszter adta át Lázár Csillának.

– Miként emlékezik Csíkszentdomokos lakossága nagy szülőföldre, Márton Áron püspökre?

– Márton Áron püspök tisztelete, ahogy az illik, ma is élő Csíkszentdomokoson, bár jelentős különbség van a fiatalabb és az idősebb nemzedékek között a püspökkel kapcsolatos ismeret- és élményanyag tekintetében. Még nagyon sokan élnek – hálá Istennek – akiket ő bérmált, vagy akik jelen voltak a hetvenes évek elején azon a szentmisén, amelyen a felújított domokosi templomra áldást mondott a püspök, és amelyen egyúttal könnyek között búcsúzott szeretett szülőfalujától. Talán úgy tűnhet, ezek az általam használt szavak a jó szándékú mitizálás eszközei, de nem, mert az utolsó domokosi szentmise érzelmi töltetét hangfelvétel bizonyítja: a szülőfalujától fiatalon elszakadt püspök elcsukló hangon köszön el – immár végleg – gyermekora helyszínétől. Azok tehát, akik személyesen találkoztak vele, és megtapasztalták szelíd, mégis vesébe látó tekintetét, akik hallották beszélni, akiknek kapcsolatuk volt a püspök szenvedéseit ismerő közeli munkatársakkal, hűséges papokkal, valamint akik maguk is megélték azoknak az időknek a szorongatásait, azok számára nyilvánvalóan többet és mélyebbet jelent a Márton Áron név, mint a fiatalabbaknak. Ezen „idősek” generációja állított először emléket a püspöknek a faluban. Ráadásul jóval azelőtt, hogy ennek hivatalos engedélyezése egyáltalán szóba jöhetett volna. 1985-ben a templom külső falára, olyan magasságban, ami a templomfal fölött az utcáról is szépen látszik, elhelyeztek egy, az életnagyság kétszerese méretű kovácsoltvas portrét, Máté Jenő kovácsmester alkotását, melyhez Mérey András rajza szolgált alapul. Nagyon imponáló az emlékállító elődök bölcsessége: akkortájt kizárt volt, hogy a román kommunizmus egyik legnagyobb ellenségeként számon tartott püspöknek köztéri szobrot állíttathassanak, mégis találtak rá módot, hogy az egész faluközösség számára – nemcsak azoknak, akik bementek a templomba, hanem azoknak is, akik csak elsétáltak előtte – felmutassák a püspök alakját. Ez a portré

Potápi Árpád gratulál Lázár Csillának a kitüntetéshez (Veres Nándor felvétele)

tól fiatalon elszakadt püspök elcsukló hangon köszön el – immár végleg – gyermekora helyszínétől. Azok tehát, akik személyesen találkoztak vele, és megtapasztalták szelíd, mégis vesébe látó tekintetét, akik hallották beszélni, akiknek kapcsolatuk volt a püspök szenvedéseit ismerő közeli munkatársakkal, hűséges papokkal, valamint akik maguk is megélték azoknak az időknek a szorongatásait, azok számára nyilvánvalóan többet és mélyebbet jelent a Márton Áron név, mint a fiatalabbaknak. Ezen „idősek” generációja állított először emléket a püspöknek a faluban. Ráadásul jóval azelőtt, hogy ennek hivatalos engedélyezése egyáltalán szóba jöhetett volna. 1985-ben a templom külső falára, olyan magasságban, ami a templomfal fölött az utcáról is szépen látszik, elhelyeztek egy, az életnagyság kétszerese méretű kovácsoltvas portrét, Máté Jenő kovácsmester alkotását, melyhez Mérey András rajza szolgált alapul. Nagyon imponáló az emlékállító elődök bölcsessége: akkortájt kizárt volt, hogy a román kommunizmus egyik legnagyobb ellenségeként számon tartott püspöknek köztéri szobrot állíttathassanak, mégis találtak rá módot, hogy az egész faluközösség számára – nemcsak azoknak, akik bementek a templomba, hanem azoknak is, akik csak elsétáltak előtte – felmutassák a püspök alakját. Ez a portré

Márton Áron kovácsoltvas portréja a templom falán (Ádám Gyula felvétele)

– *Mikor és milyen főbb célkitűzésekkel létesült a csikszentdomokosi Márton Áron Múzeum?*

– Tehát 2009-ben kezdtünk hozzá a kivitelezéshez, s 2010 októberében szentelte fel a múzeumot Jakubinyi György érsek. A célunk az volt, hogy bemutassuk a püspök életpéldáját és tanítását egyrészt a fiatalabb domokosiaknak, másrészt a Domokosra látogatóknak. Teljesen helyi, sőt, civil kezdeményezés volt. Engem elsősorban Virt László biográfiája¹ ihletett meg. Ismertem a korábban megjelent, P. Szöke János- és Domokos Pál Péter-féle² életrajzokat is, de Virt László könyve „nyitotta fel” a szemem igazából, mert neki sikerült a mai világ – máig időszerű, sőt, helyenként még időszerűbb – problémáira rávetíteni Márton Áron püspök tanítását, megmutatni, hogy a püspök írásai nemcsak a maguk korában voltak iránymutatók, de máig azok. A nővéremmel, Boros Melindával, aki a kiállítás grafikai szerkesztését végezte, ezeket az iránymutató üzeneteket szeretnénk volna „mediálni”, vagyis elhelyezni az adott történelmi korban. Örömmel tapasztaltuk, hogy ahol csak szóba hoztuk a tervünket, mindenhol jó fogadtatásra lelt, támogattak, biztattak sokan, személyes ellenérdekeket félretéve álltak mellénk helyi intézmények és szervezetek. Csiby László plébános „fogadta be” a kiállítást az egyházi iskola (akkor még csak visszakapni remélt) épületébe, a polgármesteri hivatal támogatta az épület felújítását, a kiállítás létrehozására pedig jelentős anyagi összeggel járult hozzá a domokosi közbirtokosság, a magyar állam, valamint több helyi és anyaországi szervezet és személy is. Ebből azt láttuk, hogy 2010-re megérett az idő ennek a múzeumnak a létrehozására, ugyanakkor először – de korántsem utoljára – megtapasztaltuk, hogy Márton Áron püspök mekkora összetartó erő.

– *Kérem, mutassa be röviden, mit láthatunk a Márton Áron Múzeumban! Számomra ottjártamkor nagy élmény volt a pincerészen berendezett (vagy berendezés alatt volt) börtöncellákat imitáló rész, ahol helyet kaptak Márton Áron püspök „sorstársai” is.*

– A kiállítás két, összesen 120 m² területű teremből és egy 10 m²-es pincehelyiségből áll. A két teremben időrendi sorrendben mutatjuk be a püspök életét párhuzamosan a katolikus és/vagy magyar közösséget érintő történelmi változásokkal. Márton Áron életén kiválóan szemléltethető a XX. századi Erdély hányattatott története. A kiállítás tizenhét egységre tagolódik, mindenik egység archív fotókból, történelmi kronológiából, történelmi reflexiókból, valamint – kiemelten – a püspök írásainak, beszédeinek részleteiből áll össze, de nem esetleges elrendezésben, hanem meghatározott koncepciók, gondolatok, üzenetek mentén. A pincében – amely váratlan adottság volt, tervezéskor még eszünkbe sem jutott, hogy ott van az épület alatt a hajdan a pedellus almájának tárolására szolgáló pince – a püspök, valamint a vele egy perben elítélt társak szenvedéseinek állítunk emléket, és egyúttal az egyházmege meghur-

¹ *Virt László: Nyitott szívvel. Márton Áron erdélyi püspök élete és eszméi. Szerk.: Barabás Béla, Domoszlai Zsuzsa. . Bp., 2002. 444 old.*

² *Szöke János: Márton Áron. Szerzői kiadás, 1988. 519 old; Domokos Pál Péter: Rendületlenül... Márton Áron Erdélyi püspöke. Eötvös Kiadó–Szent Gellért Egyházi Kiadó, Bp., 1989. 306 old.*

colt papjainak, szerzeteseinek. A kiállításon tárgyak is láthatók – sajnos kevés, mert a püspök kifejezetten nem gyűjtött tárgyakat, illetve ami gyűlt, azt végretehetőleg szétesztatta –, valamint multimédiás (hang- és mozgókép-) anyagok is. Nemrég azt tanultam, hogy egy kiállítás 6–8 éveente szigorúan megújítandó, ezt én megszívletem, s ha Isten is úgy akarja, idén nyáron felújítanánk: újabb kutatási eredményekkel gazdagítanánk, s az újabb technikai vívmányokat felhasználva interaktívabbá is tennénk a kiállítást.

– Mik voltak a 2016-os Márton Áron Emlékév legjelentősebb eseményei – elsősorban Domokoson, aztán Csíkszeredában, esetleg egyebütt?

– A Nemzetpolitikai Államtitkárság által meghirdetett emlékév nagyon jó lehetőség volt annak a problémának az orvoslására, melyet Maksay Ágnes rendező, aki a boldoggá avatási eljárásról készített filmet, valahogy úgy fogalmazott meg két éve, hogy „Kolozsvártól nyugatra alig, Váradtól nyugatra meg egyáltalán nem ismerik Márton Aront.” Én bízom benne, hogy a magunk szintjén többé-kevésbé jól éltünk ezzel a lehetőséggel. A múzeum teljes digitális anyagát örömmel bocsátottuk az emlékév programbizottságának rendelkezésére, hogy kül- és beltéri vándortárlatot készítsenek-szépítsenek belőle, ez a tárlat aztán több nyelvre lefordított, és sokfelé eljutott Amerikától sok európai helyszínen át Jászvárosig és Bukarestig. Ugyanakkor végre megjelenhetett – Vért László tollából, illetve az emlékév támogatásával – a püspök rövid, képes életrajza olaszul és angolul. Mindkettő Rómában, a Velar kiadónál, mindkettőt Mons. Kovács Gergely posztulátor szerkesztette, az olasz fordítást is ő koordinálta. Én csak az angol változatban tudtam érdemben segíteni. Amúgy mi az emlékévben is csak azt tettük, amit emlékéven kívül: ifjúsági „érzékenyítő” programot (ezúttal konkrétan társadalomtudományi diáktábor) és történelmi konferenciát tartottunk. Ez utóbbit 2012 óta minden évben megszervezzük, rangos előadók és egyre növekvő számú hallgatóság részvételével. Természetesen 2016-ban – az emlékévnek köszönhetően – a rendezvényeink sokkalta nagyobb publicitást kaptak, a Duna Televízió pl. élőben közvetítette az ünnepi szentmisét a püspök születésnapján, augusztus 28-án. Az emlékév további vívmányaival én nem ékeskednék, azokban nem volt érdemem, a család és a „rendes” hivatali munkám mellett ennyire jutott energia.

– Milyen készítetésre alapította a múzeumot és szolgálja Márton Áron emlékét?

– Semmi számbavehető külső motivációm nem volt, nem is vagyok vele rokonságban. Eléggé örökmozgók vagyunk, én is, a nővérem is, ő ráadásul annyit élt már New Yorkban, a „lehetőségek földjén”, hogy nem ismer lehetetlent. Ő ösztökélt, meg Vért László, akit akkor még személyesen nem ismertem, és végig támogattott a férjem, édesanyám, „fizetett” munkahelyemen a munkatársaim, a helyi barátok, segítők és ismerősök-ismeretlenek is. De az is közrejátszott, hogy a második gyermekkel otthon töltött gyerekevelési szabadságot már túlonúl csendesnek éreztem, csinálni kellett „valamit még”. Aztán született hála Istennek harmadik is, de arra a szabadságra már ott voltak a múzeumi programok, a 2012-es kétnapos konferencia előkészületei, majd utómunkái, kötetkiadás stb. – „kikapcsolódás gyanánt”. Hargita Megye Tanácsa az emlékévet lezáró szentmise keretében *Márton Áron-emlékéremet* adományozott nekem. A rendkívül megtisztelő kitérítést rögtön „elosztottam” mindazoknak, akik a domokosi múzeumot és a múzeum programjait támogatják. Ezúton is hála minden segítőknek itt a „földi” környezetemben, és ott Fent is.

Hírek

Megújult a székesfehérvári bazilika. Átadták 2016. szeptember 3-án este a 700 millió forintból kívülről teljesen felújított székesfehérvári Szent István Bazilikát. Az ünnepségen Spányi Antal megyés püspök kiemelte: az egykori koronázóváros a történelem viharai után megérdemli, hogy ilyen utódtemplommal dicsekedjen. Soltész Miklós, az Emberi Erőforrások Minisztériumának államtitkára emlékeztetett, a székesfehérvári királyi koronázótemplom a középkori Európa egyik, a királyi Magyarország legnagyobb temploma volt. Megjegyezte: a templomok a világ sok helyén mulatóhelyekké, kocsmákká, múzeumokká válnak, ördögi célokra használják azokat, mert lelkileg kiüresedtek az emberek, ám a székesfehérvári bazilikában az elmúlt évtizedekben is ministránsok, családok, diákok és tanárok leltek otthonra, kaptak lelki támaszt az élethez – tette hozzá. Cser-Palkovics András polgármester szimbolikusnak nevezte a templom megújulását, mert a jelenlegi értékvesztett világban megmutatkozott, hogy a templomokat, a keresztény kultúrát nem kidobni vagy lecserélni kell, hanem megmenteni, felújítani. (MTI)

Az 1956-os magyar forradalom és a Kolozsvári Bolyai Tudományegyetem megszüntetése

A Kolozsvári Bolyai Tudományegyetem a második világháború utáni romániai magyarság legjelentősebb önálló oktatási és tudományos intézete volt, amelynek 1959-ben történt erőszakos megszüntetése a kisebbségben élő magyarság legnagyobb veszteségét jelentette mind a mai napig.

Az 1956-os forradalom 60. évfordulója alkalmával több tanulmány és méltató írás jelent meg, amelyek európai kitekintésben értékelték a forradalom eseményeit, néhány közülük beszámolt a történelmi esemény hatásáról a Bolyai Egyetem utolsó esztendejére, illetve az intézmény megszüntetéséről. A következőkben, mint az egykori Bolyai Tudományegyetem hallgatója, az események résztvevője és tanúja szeretném kiegészíteni a történeteket és kiigazítani az írásokba becsúszott tévedéseket.

E jelentős kisebbségi intézménynek az 1954–1955-ös tanévben Bányai László akkori rektor adatai szerint 1618 hallgatója és 436 levelezős tanulója volt, a karokon 314 tanerő tevékenykedett.¹ Felvetődik a kérdés: milyen változások történtek a román nemzetiségi politikában a következő években, amelyek a Bolyai Tudományegyetem megszüntetéséhez vezettek?

Az első veszélyes jelzések az 1955–1956-os tanév kezdetén tűntek fel, amikor az Oktatásügyi Minisztériumban azt a valótlan hírt kezdték terjeszteni, hogy a Bolyai Tudományegyetem végzettjeit nincs hová helyezni, mert túltermelés következett be. Ettől kezdve a legfelsőbb pártszervek által kiszivárogtatott hírek szerint az egyetemen valamilyen átalakításra van szükség. Az egyetemi tanárok közül többen érzékelték, hogy a legfelsőbb pártvezetés az intézmény felszámolását elhatározta.

Az 1956-os magyar forradalom leverése után a tanári, hallgatói bebörtönzések, elbocsátások annak a hamis feltételezésnek az igazolását célozták, hogy a Bolyai Tudományegyetem nem illeszkedik be az ország egyetemeinek, főiskoláinak ideológiai és politikai arculatába és veszedelmes gócpontot jelent a tanügyi hálózat egészébe.

A Bolyai Tudományegyetem szomorú sorsára Csögör Lajos, az intézmény első rektora visszaemlékezésében így írt: „Ezzel kapcsolatban jelentette ki Marosvásárhelyen 1960-ban Mogyorós Sándor – akkor már mint Alexandru Moghioros, a politikai végrehajtó bizottság tagja –, hogy az 1945-ben alapított önálló magyar egyetem létesítése politikai hiba, a magyar reakciónak tett engedmény volt. Jelen voltam, hallottam, de nem akartam hinni a fülemnek: hát 15 év után már ezt is lehetett, így meghamisítani a történelmet.”²

Csőgör Lajos (balról),
a Bolyai Tudományegyetem első rektora
Sebestyén Kálmánnal 1999-ben

Erre vall például az is, ahogy az egyetem megalakulásának tízéves évfordulóját megünnepelték: 1955. június 5-én a Nagy Nemzetgyűlés elnökségi ülésén – dr. Petru Groza jelenlétében – a marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetem tíz professzorát a *Munka Érdemrend* különböző fokozataival tüntették ki, de a Bolyai Tudományegyetemről egy szó sem esett. Nyilvánvaló, hogy Groza, aki a magyarbarátságát gyakran éreztette, ebben az ügyben már semmit sem tehetett, mert a Bolyai sorsát a Kommunista Párt Központi Bizottsága már előbb eldöntötte.

Történt azonban, hogy 1956 tavaszán a Szovjetunióban egy politikai enyhülési folyamat kezdődött, melynek hatására a vezető román politikusok elnapolták a Bolyai Tudományegyetem felszámolására hozott döntést. Ezzel magyarázható az a furcsaság, hogy 1956 tavaszán néhány tanárát a tízéves évfordulóra való hivatkozással egy évvel később (!) kitüntették.

¹ Bányai László: Tízéves a Bolyai Tudományegyetem. In A Kolozsvári Bolyai Tudományegyetem 1945–1955. Bukarest, 1955. 11–12.

² Balázs Sándor: Ürügyek a Bolyai Tudományegyetem megszüntetésére. In A Kolozsvári Bolyai Tudományegyetem 1945–1959. Megszüntetésének 40. évfordulóján. Szerk.: Faragó József, Incze Miklós, Katona Szabó István, Sebestyén Kálmán. Budapest, 1999. 311.

A rövid ideig tartó szabadabb nemzetközi légkör lehetővé tette, hogy 1956 őszén felvetődjön a főiskolai oktatás gyökeres megreformálásának szükségessége. Széll Zsuzsa *Új hidépítők jelentkeztek* című, a kolozsvári *Utunkban* megjelent írásában beszámolt a megújulást várók követeléseiről.

Az 1956-os magyar forradalom leverése a lelkes hangulatnak rövidesen véget vetett. A Bolyai Tudományegyetem egyes tanárainak, hallgatóinak bebörtönzése, elbocsátása a megfélemlítést szolgálták, valamint annak a hamis feltételezésnek az igazolását célozták, hogy az önálló magyar egyetem nem illeszkedik be az ország felsőoktatási intézményeinek ideológiai és politikai arculatába és veszedelmes gócpontot jelent a tanügyi hálózat egészében.

Az egyetem felszámolása az 1958–1959-es tanévben történt. Románia számára az 1958-as év kedvező nemzetközi feltételeket hozott: az esztendő elején Kádár János népes küldöttség élén hódoló és köszöntő látogatást tett az országban. Nagy Imrét és harcostársait is ez év nyarán végezték ki. A szovjet csapatok kivonulnak Romániából: 1958. július 27-én a kolozsvári *Igazság* terjedelmes írást közölt az eseményről: „*Népünk szeretetének és hálájának jele, hogy a Román Népköztársaság érdemrendjeivel tüntettek ki több szovjet táborkot*” – szölt a méltatás.

Ilyen politikai előzmények után nyílt meg 1958. október 1-jén a Bolyai Tudományegyetem utolsó esztendeje. A tanári karban és a hallgatók között is igen feszült légkör uralkodott, ugyanis az egyetemen újakezdődtek a magyar forradalomról és Nagy Imréről a viták, amelyek a forradalom leverése után elcsitultak. A legélesebb viták a történelem–filológia kar évkezdő nagygyűlésén – amelyen részt vettek az Ifjú Munkás Szövetség (IMSZ) bukaresti és kolozsvári képviselői is – robbantak ki. Ezen a gyűlésen Vastag Lajos bölcsészhallgató nyíltan védelmébe vette a magyar forradalmat és Nagy Imrét, amire a fővárosi küldött közbeszólt és reakciónak nevezte a hallgatókat, ekkor a diákok úgy reagáltak, hogy kifütyülték a bukaresti képviselőt. Az incidens következménye az volt, hogy Vastag Lajost letartóztatták, később tizenkét évi börtönre ítélték, hat év után szabadult az 1964-es amnesztia után, nyolc fütyülőt is letartóztattak és eltávolították őket az egyetemről.

A Bolyai Tudományegyetem elvételének – vagy akkori kifejezéssel: egyesítésének – nyílt felvetésére 1959. február 19-én Bukarestben a Diákegyesületek Szövetségének II. Országos Konferenciáján került sor. Ezen az ülésen részt vett a teljes politikai vezetés, élén Gheorghe Georghiu-Dej főtitkárral, aki beszédében többször is kitért az elszigetelődésre irányuló törekvések kiküszöbölésének szükségességére. Természetesen mindenki értette, hogy ezen az erdélyi magyarság „elszigetelődésének” megakadályozására utal a főtitkár.

A román politikai hatalom ezen a gyűlésen annyira megalázta az erdélyi magyarságot, hogy magyar értelmiségiekkel javasoltatta saját egyetemének felszámolását. Kacsó Magda egyetemi hallgató hozzászólásában a következőket mondta: „*Jó volna tanulmányozni annak lehetőségét, hogy a Bolyai Tudományegyetem hallgatói együtt tanuljanak a román diákokkal. Lehetséges volna-e kettéosztani a gyárat? Természetesen nem. Épp így az iskolát sem lehet kettéválasztani, s épp ezért teszem ezt a javaslatot.*” Takács Lajos, az egyetem rektora pedig a következőket mondta: „*A Babeş és Bolyai-egyetemetek testvéregyetemeknek nevezzük, s mint tudjuk, a testvérek ugyanabban a házban élnek. Felvetem a kérdést, vajon szükség van-e arra, hogy Kolozsváron két külön egyetem létezzék? Vajon nem lenne helyes egyesíteni a két egyetemet... Célszerűbb lenne, ha felkérnénk pártszerveinket, minisztériumunkat, hogy vegyék fontolóra ezt a problémát.*”³

Kolozsváron 1959. február 27-én kezdődött az egyesülési nagygyűlések sorozata, akkor gyűlést tartottak az egyetemi karokban, a szakszervezetekben, a diákszövetségben, az Ifjú Munkás Szövetségben stb. A történelmi hűség kedvéért megjegyezzük, hogy 1959 februárjában a Bolyai Tudományegyetem nem szűnt meg, az előadások, szemináriumok tovább folytak, nyár elején a vizsgákat megtartották, a tanév terv szerint fejeződött be.

A Kolozsváron 1959. február 27-én tartott gyűlésen a kolozsvári főiskolák párttag és tagjelölt tanerői, valamint párt, IMSZ- és diákegyesületi aktívájának képviselői vettek részt. Az elnökséget Nicolae Ceaușescu, akkor KB-titkár, a nemzetiségi ügyek felelőse, Athanase Joja oktatásügyi miniszter, Ion Iliescu, a diákszövetség elnöke, Vaida Vasile tartományi első titkár, Constantin Daicovicu, a Babeş Egyetem rektora, Takács Lajos, a Bolyai Tudományegyetem rektora stb. alkották. A szomorú politikai színjátékhoz minden tökéletesen elő volt készítve: a biztos nemzetközi háttér, a pártszankciók alatt moccani sem merő egyetemi tanárok, a megfélemlített értelmiségiek, egyetemi hallgatók. Nicolae Ceaușescu közbeszólásai rendkívüli feszült hangulatot idéztek elő a teremben. A kijelölt felszólalók mind az „egyesülést” támogatták, indoklásait állandóan ismételték: a román–magyar testvériség erősítésének szükségessége, az elszigetelődés megszüntetése, a magyar nacionalizmus felszámolása.

³ Felszólalások a Diákegyesületek Szövetségének II. Országos Konferenciáján. *Igazság* (Kolozsvár), 1959. február 21.

A kierőszakolt egyetértés dacára három személy az egyesülés ellen szólalt fel: Balogh Edgár, Nagy István és Szabédi László (a név Szabédynek írása téves!). Az első kettőt rövid idő alatt meggyőzték, és attól kezdve az egyesülés híveivé váltak. Ellenben Szabédi László „meggyőzése” sokkal nehezebben ment. A történelmi hűség kedvéért el kell mondanunk, amit általában elhallgatnak a visszaemlékezések, hogy Szabédi László is másnap visszavonta az egyesülésellenes mondanóját. Erről a gyűlésről a sajtó *Kolozsvári főiskolai hallgatók nagygyűlése az Egyetemiek Házában* címen számolt be, akkor szólalt fel Szabédi másodszer, amikor a cikk szerint a következőket mondta: „*az itt elhangzott bírálatokat elfogadom, nacionalista álláspontot képviseltem, amelyet elitélek és amellyel határozottan szembehelyezkedem*”.⁴ Az igazsághoz azonban az is hozzátartozik – amelyre e sorok írója tisztán emlékszik –, hogy amikor Szabédi felment a pulpitusra, egy teljesen megtört, rendkívül szánalmas ember benyomását keltette, aki akkor már a lét és a nemlét határán mozgott. Rövid idő múlva öngyilkos lett. Később megtudtuk, hogy ezekben a napokban a szekuritáté kegyetlenül „megkínozta”, éjjelenként többször berendelték kihallgatásra, erkölcsileg teljesen tönkretették.

A megfélemlítés, a kialakított rettegés légköre megtette a maga hatását, a következő gyűléseken a kijelölt hozzászólókon kívül már senki sem mert szólni, tanár, diák mindenki hallgatott. Antal Árpád irodalomtörténész, tanártársa a következőket írta Szabédi tragédiájáról: „*Halála mindannyiunk bűne, az őt megalázó és elárulóké, a melléállást mímelő barátoké s a történeket némán, dermedten végignéző kollegáké.*”⁵

Szabédi László temetése után rövidesen következett egy másik döbbenetes tiltakozás a Bolyai Egyetem felszámolása ellen: Csendes Zoltán prorektor (helyenként tévesen rektorként szerepel!) és felesége öngyilkossága. Antal Árpád erről a második tragédiáról is megemlékezett: „*Tették indokát, az ő más természetű vesszőfutását... tökéletesen értem. Mint, hol Bukarestben, hol Kolozsváron zajló tárgyalások részese, ragyogó intellektusával jól átláthatott többségi partnereim, alig palástolt mohóságuk, sanda taktikázásuk mögött meglátta a rejtett intenciókat, a csapdahalványokat, amelyek felé terelődünk.*”⁶ A ránehezedő nyomást és az erőszakot tovább ő sem tudta elviselni és 1959. május 5-én követte idősebb tanártársát az általa választott úton.

Néhány írás Molnár Miklósnak, a politikai gazdaságtan tanárának öngyilkosságát is tévesen a Bolyai Tudományegyetem megszüntetésével hozták összefüggésbe, ám mindazok, akik közelebről ismerték a fenti személyt, állítják, hogy tragikus halálának semmi köze sem volt az egyetemek egyesítéséhez. A Kolozsváron 1990-ben megjelent *A romániai magyar főiskolai oktatás* (a Jelenlét kiadása) című munka, amely közölte a Bolyai Tudományegyetem két tanármártírójának (Szabédi László és Csendes Zoltán) fényképét, Molnár Miklós nevét nem említette.⁷

A két kolozsvári egyetem egyesítéséről a végleges döntést 1959 nyarán hozták nyilvánosságra: az *Igazságban* *A kolozsvári főiskolák tantestületének nagygyűlése* címmel július 3-án megjelent írás zárómondata így hangzott: „*A gyűlés résztvevői meghallgatták, és egyhangúlag jóváhagyták azt a beszámolót, amelyet a Babes- és Bolyai-egyetem egyesítésére vonatkozó javaslatokat kidolgozó bizottság nevében Takács Lajos elvtárs terjesztett elő.*” A javaslatot egyhangúlag jóváhagyták.⁸

Az egyesítés után a bukaresti *Ifjúmunkás* 1959. július 9-én *Kívánság teljesült* címmel egészoldalas köszönő írást közölt, valóban a román nacionálkommunista politikai vezetés kívánsága teljesült.

A likvidátori szerepet vállaló, s azt kivételes buzgalommal ellátó Takács Lajost miniszteri tanácsos-sá nevezték ki. Később, miután nyugdíjasként visszatért Kolozsvárra, barátainak és ismerőseinek önmarcangoló büntudattal panaszkolta, hogy őt rettentő módon félrevezették, becsapták. Mentségére szolgálhat, hogy élete alkonyán vallott tévedéseiről, szembefordult a nacionálkommunista politikával, külföldön megjelent *Memorandumában* bátran kimondta legigazabb felismeréseit.⁹

Sebestyén Kálmán

⁴ Igazság, 1959. március 3. A beszédekről lásd bővebben: *Aniszi Kálmán: A Bolyai Tudományegyetem utolsó esztendeje. Beszélgetés dr. Sebestyén Kálmánnal a neveléstudomány kandidátusával.* Hite1, 1999. 3. 86.

⁵ *Antal Árpád: A magyar nyelv és irodalom a Bolyai Egyetemen.* In *A Kolozsvári Bolyai Tudományegyetem* 1999. 124.

⁶ *Antal Árpád* *uo.*

⁷ *Vincze Gábor: A romániai magyar kisebbség oktatásügye 1944 és 1989 között.* II. Magyar Kisebbség (Kolozsvár) 1997. 3–4. 395.; *Kerekes Jenő: A Jog- és Közgazdaságtudományi Kar (1945–1959) című tanulmányában* sem említette a karon tanító Molnár Miklós öngyilkosságát. In *A Kolozsvári Bolyai Tudományegyetem* 1999. 154–167.

⁸ *Antal Árpád* *i. m.* 126.

⁹ *Memorandum by Lajos Takács...* New-York, 1979. Idézi *Antal Árpád* *i. m.* 129.